

izraza. Tizianova „La Bella“, papež Pavel III. in Glaukopis kažejo mojstra v najodličnejši formi. Portret visoke renesanse koncentrira vso pozornost na upodobljenca in njegovo življenjsko stabilnost, ki prihaja do izraza ne le v zunanji veljavi, marveč tudi v ustaljenem duševnem ravnotežju. Prvič dobe barve luč in senco. Senčenje in osvetljevanje figure, ki izpolnjuje vso širino formata, služi bolj vsebinskemu poudarku portreta. Ozadje zatemni, pokrajinska štafaža, ki je preje spremljala človeka kot nekak poetični rekvizit, odpade popolnoma. Človek sam naj spregovori s slike in vsa veličina njegove pojave naj se neovirano razodene. Če je kje potreba, naj bo dopuščen le še del impozantne arhitekture, morda steber ali zavesa. Od časa do časa nastopajo portretiranci še kot donatorji in bogaboječi verniki v bližini svetih oseb. Figuralne kompozicije Tintoretta in Jacopa Bassana že opuščajo Raffaelovo statično vezanost, tektonski kompozicijski princip se zamaje in dinamično grupiranje baroka se napoveduje z neugnano vehemenco.

Če je bila Evropa za časa renesanse v stilnem pogledu deljena še v dva ločena tabora, tedaj se razmahnejo v 16. in 17. stol., v dobi njenega najsijajnejšega slikarskega poleta, neizčrpne sile univerzalnega baroka. Italija je zasedla v umetnostnem svetu najdominantnejšo pozicijo. Glavno zaslugo ima zanjo Michelangelo, najrodovitnejši in najsilnejši tvorec novega veka. Na razstavi je bil njegov Brutus iz Bargella v Florenci. Najboljši primer baročne skulpture, Berninijev d'Este, prikazuje tako prepričevalno nadvlado slikarskega pojmovanja nad kiparskim, kakor nič podobnega. To je pravi Bernini. Slikovitost do skrajnega iluzionizma je geslo dobe, ki je prekipevala v bučnih čustvenih tiradah in privedla kult osebnosti do vrhunca. In vendarle se tudi ta patetičnost ublaži in umiri. Tiepolov prokurator Querini jo deloma še kaže, a v freskah zazveni že rokokojska lahkotna sproščenost, ki je predala v 18. stol. vodilno vlogo spet Franciji. Vse 19. stoletje to nesporno dokazuje, kolikor ni še usahnilo klasicistično eklektično vrelo starih akademij.

Na razstavi so bila zbrana najboljša dela tolikih mojstrov in šol, prinesena malodane iz vseh pomembnejših italijanskih zbirk, da je najskrbneje in najdojstojneje pokazala delež naroda, ki se je v evropski umetnostni skupnosti neminljivo proslavil.

Fran Šijanec.

Kritika

Kidričeva literarnozgodovinska metoda

S petim snopičem je profesor Kidrič zaključil prvi del svoje „Zgodovine slovenskega slovstva“ v izdaji Slovenske matice. Delo obsega dobo od začetkov do l. 1819, to je do Vodnikove in Zoisove smrti. Ko je sedaj dobilo svojo prvo zaključeno obliko, nam je dana prilika, da pregledamo njegove osnove.

Naloge se je pred Kidričem lotilo več mož. Prvi Čop, ko se je po daljšem oklevanju kljub vsemu le vdal šafařikovi prošnji in nagovarjanju, naj bi zbral gradivo za slovenski del njegove slovstvene zgodovine južnih Slovanov. Odposlal je svoj rokopis leta 1831., vendar je izšla „Geschichte der slawischen Literatur“ šele po šafařikovi smrti, komaj leta 1864. Čopovemu delu so sledile po daljšem razmiku, ko je čas šele mogel začeti ustvarjati pogoje za celotni oris literarnega razvoja, tri „Zgodovine slovenskega slovstva“: 1881 Julija Kleinmayerja, profesorja v Kopru, v izdaji Mohorjeve družbe (delo je znano bolj po siloviti Levstikovi kritiki v I. letniku L. Z.-a). dalje med 1894 in 1900 obsežni poizkus Karla Glaserja v 4. delih za Slovensko matico in končno Ivana Gra-

fenauerja oris dobe od Pohlina dalje iz 1909. Vmes sta izšla še Sketov očrt slovstvenega razvoja Slovencev v Čitanki za VII. in VIII. gimn. razred (1893) in Murkov pregledni in informativni oris slovenske literature v češkem leksikonu Ottův Slovník Naučný, 2. izd., zv. XIII (1898), a Grafenauer je po svetovni vojni pripravil še nov celotni oris v svoji „Kratki zgodovini slovenskega slovstva“, namenjeni šolskim potrebam. Že med izhajanjem Kidričevih snopičev in sicer med tretjim in četrtem, sredi Kidričevega orisa razmer tik pred francosko okupacijo 1809, se je pridružil še Anton Slodnjak s „Pregledom slovenskega slovstva“ (1934).

Vsa velika načelna in okvirna vprašanja, ki se morejo javiti ob takem delu, to so vprašanja vidikov obravnavanja, periodizacije slovstvene zgodovine, pritegnjenih področij, pritegnjenega gradiva, razporedbe snovi, orisov okolja, mere dokumentacije, načina pisanja, itd., so torej že precej stara in v praksi večkrat preizkušena.

Iz trojice obsežnejših knjižnih poizkusov je opravil Čop prvo veliko delo, ko je zbral biografsko gradivo o posameznih slovstvenih delavcih in bibliografijo, ko je torej izvršil inventarizacijo. Glaser se je zlasti trudil s kulturnozgodovinsko sliko vsake dobe, z okvirnimi vprašanji. Nasprotno se Grafenauer ni izogibal čistih slovstvenih vprašanj, temveč se osredotočil na literarne opredelitve in vrednotenja ter še na razmejitev obdobj. Naporom obeh je stavljalo največjo oviro dejstvo, da do tedanje stopnje kulturnega razvoja še niso mogle biti opravljene predhodne študije, brez katerih sta celotni oris in sinteza dob povsem negotova.

Povojna doba je pripomogla razvoju panoge z dvema novima momentoma največje važnosti. Razširjena in poglobljena gojitev literarne zgodovine od dobe izida prvega Grafenauerjevega pregleda sem je zelo pomnožila analitične razprave o posameznih vprašanjih, osebnostih in dobah. Zato se je mogel novi poizkus sinteze nasloniti na širšo, temeljitejšo osnovo. Drugič pa je bila z ustanovitvijo slovenskega vseučilišča in njegovih literarnozgodovinskih stolic podana zunanja možnost nemotenega znanstvenega raziskavanja, ki se mu dotlej srednješolski profesor ni mogel predati s tisto osredotočenostjo, ki je neizbežno potrebna za uspeh takega dela. Rezultati velikega izboljšanja pogojev so se morali pokazati takoj.

Če bi dejali, da pomenja Kidričevo delo revizijo dosedanjih sodb o slovenski slovstveni zgodovini starejših dob, bi bilo to premalo. Stavba, ki jo je zgradil, je postavljena na novih temeljih.

Ko se je oprijel dela, je imel proti dotedanjam piscem slovstvenih zgodovin neko odlično prednost: imel je za seboj dve desetletji objav s področja slovenske slovstvene zgodovine starejših dob. Pet in dvajset let smotrenega raziskovalnega dela, ko se je skrbno varoval vsakih apriorističnih in prevzetih sodb, iskal prvih virov in jih pregledoval, pritegoval novo gradivo, podvrigel kritični presoji dotedanje izsledke, se izogibal orisov pregledov, razvojev, široko pisanih filozofskih in psiholoških razprav, a se venomer vračal k drobni obdelavi gradiva, k posameznim vprašanjem, jih razčlenjeval z nepojmljivo minucioznostjo in tako predstavljal v novi, bogatejši osvetljavi; njegov način dela je nekam sličil rezbarjevemu. Rasel je v prvi generaciji naših literarnih zgodovinarjev, ki so se osredotočili zgolj na svojo stroko in uvedli v nji način in merilo doslednega in strogega znanstvenega ocenjevanja. Smer sta uvedla v glavnem Levec in Pintar (ustanovitev Zbornika Slovenske matice 1899), in mlajši so jo takoj poprijeli. Pokojni profesor Prijatelj je še pred prelomom stoletja pričel delo s tistim zanosom, silovitostjo, zamahom in intuicijo, ki so tako značilne lastnosti delovanja njegovih mladostnih let, Kidrič ga je izvedel v najstrožjo fundiranost svojega realističnega in racionalnega

lističnega sistema; nista bila edina, toda postala sta za nas, ki se nam oni čas že odmika in neopazno prehaja v zgodovino, v svoji stroki najvidnejša predstavnik dobe. V svoji težnji po eksaktnosti se z njunim delom družijo še Žigonove objave dokumentarničnega gradiva. S tem je nova generacija v slovstveni zgodovini zaključila obdobje prizadevnega diletantizma, lepega v njegovi nesebični domoljubni vnemi, ko je skušal sleherni drobni delavec doprinesti čim več na več področjih. Gradivo, ki se je Kidriču v desetletjih nabiralo, je počasi začelo dobivati zaključenost, in ko so se od nemira raziskovanja razgreti pogledi umirili, ko so se spoznanja o novem začela usedati, je pričela rasti nova podoba slovske slovstvene preteklosti.

Do njegovega dela je bil tudi za našo slovstveno zgodovino prevzet sistem tujih, zlasti nemških, ki je postavljaj na čelo vsake dobe kulturno zgodovinski in po vzniku romantike filozofsko literarni oris, v čigar okvir je bilo nato prirejeno tudi slovensko slovstveno življenje. Za naše razmere je bil način toliko slab, kolikor naše slovstvo in skromno kulturno delovanje nista soustvarjala gibanj časa, temveč jih v mnogo neizrazitejši obliki komaj podoživljala.

Za najstarejše dobe, dobe od 6. do srede 16. stoletja, protestantsko in rekato-lizacijsko, je množica novo pritegnjenega gradiva izpopolnila do Kidričevega dela medlo sliko v dramatični oris težav kulturne rasti naroda, ki ni imel svoje države in bil s tem ogrožen od vseh nevarnosti, ki so mogle izvirati iz te osrednje slabosti. Ponovni pregled gradiva in okoliščin o nastanku raznoterih pojavov slovske rasti sta se izkazala kot izredno plodovita. Vse prve dobe, za katere je že veljalo, da se o njih ne da več mnogo napisati, so dobile nenadno bogato novo osvetlitev. Naj opozorimo iz množice teh le na oris protestantske dobe in zlasti na Kidričev kriterij za ocenjevanje protestantske književnosti. Ko je primerjal knjižno produkcijo katoliških dob in reformacijske, je moral ugotoviti pri poslednji silovit napredek, ki ga je obrazložil iz protestantske ideologije: proglasila je potrebo splošnega čitanja biblije (zaradi česar so jo morali prevajati), nujnost, da bodi liturgični jezik ljudstvu razumljiv, torej ne mrtva latinščina, temveč pri vsakem narodu njegov lastni jezik, in da naj se tudi duhovnik v agitacijske namene poslužuje narodnega jezika. Proti utrjeni jezikovni tradiciji katoliške cerkve je bil to pravi prevrat in le iz njega je mogla vzcveteti književnost 16. stoletja, ki pa je morala seveda tudi usahniti, ko je katoliška cerkev znova uveljavila svojo oblast in z njo svojo miselnost. To je sedaj razlaga, ki jo bodo za vznik protestantske književnosti povzele po slovenski literarne zgodovine narodov, ki so v svoji preteklosti doživeli sličen pojav. — Za dobo od 1750 dalje pa se je Kidriču izčistil povsem nov vidik. Mesto z velikimi zapadnimi narodi starih kultur je primerjal Slovenec z vrsto malih evropskih narodov, ki jim je dal enotno ime „literarni zamudniki“ in tudi „nedržavni narodi“. Kakor so raztreseni po raznih delih Evrope in ločeni med seboj, je presenetljiva usoda njih skupnosti: okoli 1550 je dobila vrsta njih svojo prvo knjigo in se nato vse dalje do 18. in 19. stoletja prebijala z največjo težavo do prvih začetkov literature. Kidrič jih je spremljal kot nekako enoto in raziskoval predvsem „vrsto ustaljenih ovir“, ki so jim jih stavljele cerkvene, politične in socialne razmere, ter odkrival, kdaj in kje se je mogla akcija malega naroda toliko uveljaviti, da je stopil v svojem razvoju za korak dalje.

Do Prešernovega nastopa in tudi za dobo ob njem in za njim je značilno za slovensko kulturno življenje, da ni zaznamovati resničnih, velikih umetniških del. Kar je imel človek opravila s pisano besedo, se je z redko izjemo omejevalo na potrebe cerkve, družbenega življenja in pridobitve začetkov izobrazbe. Medtem ko so imeli veliki zapadni narodi že znatne literature, se mali slovenski ob robu dveh

evropskih kultur, romanske in germanske, ni mogel razživeti do polnejšega življenja. Takoj v prvi stavek svoje „Zgodovine“ je zajel Kidrič to posebnost naše preteklosti: „V m.ikah in zamudah se je izvijala slovenska literarna aktivnost izpod pritiska političnih, socialnih in kulturnih razmer.“

To osnovno dejstvo, ta nemoč, sprostiti se, je osrednji živec naše slovstvene preteklosti. Našel je svoj verni odraz v Kidričevi sliki zgodovine in postal njen poglavitni vidik. Kidrič mu je sledil s celotno koncepcijo svojega dela, kakor tudi v vsakem izmed vprašanj, v katere je razdrobljena velika enota.

Bistvo Kidričeve metode je v precizni raziskavi gradiva, dokumentov iz dobe same, tiskov, ostalin, korespondence itd. Pritegnjena so vsa dejstva, ki jih je bilo možno ugotoviti iz dob samih, in nanizana po vrstnem redu, kakor so si v razvoju sledila. Šele na njih trdni osnovi so zgrajeni širši zaključki. Nikjer ni obveljal način, da bi dala smernice dobi ideološka osnova in bi ji bila dejstva prilagodena, temveč je vedno le po vrsti dejstev sklepal na miselni sestav dobe. Tako je raslo delo iz malega v veliko. Ker Kidrič ni raziskoval in pritegoval v svoj razbor le strogo slovstvenih pojavov, temveč vse okolje, v katerem so ti nastajali, razvoj političnega življenja, razmerja cerkve do Slovencev in njih jezika, šolstvo, upravo itd., je njegov drugi osnovni vidik, ki se je s prvim vseskozi prepletal, razvojni in sociološki.

V luči novega gradiva je postala jasnejša tudi periodizacija dob. Dobe do preroda so v glavnem ohranile svojo razdelitev, le da je dobila prva novo ime („Stoletja beležk brez literarne tradicije“), protestantska in rekatolizacijska pa sta razdeljeni na šest enot, ki so mogle boljše izpolniti želje po temeljitejšem obračunu knjižne politike prve in druge. Novost, ki bo pač dokončno zaključila dolgo sporno vprašanje slovenske literarne zgodovine, je le utemeljitev razmejitve preroda.

Po protestantskem vzponu je z rekatolizacijsko akcijo silno padlo slovensko književno prizadevanje in nato je skoraj dve sto let visela usoda Slovencev na niti. V drugi polovici 18. stoletja je vendarle zaznamovati znake izboljšanja. Poslej je kulturno delo res naglo raslo, doseglo kmalo svojo veliko kulminacijo v Prešernu, da je prešla nevarnost zatora. Kaj je povzročilo ponovni dvig, ki je dobil v literarni zgodovini utrjen termin „preporod“, oziroma v novejši dobi „prerod“? Katere sile so posegle v potek dogodkov?

Čop se še ni ukvarjal s tem vprašanjem. Prispeval je šafařiku le gradivo in ga shematično razdelil zgolj po stoletjih in biografijah pisateljev. Kleinmayr je postavil mejnik z letnico 1770, ko je slovenščina prenehala služiti le cerkvenim namenom in postala jezik književnikov in ljudske izobrazbe, kakor je pisal. Vzrokov za to ni globlje raziskoval, ugotovil je le, da se je tedaj nenadoma prebudilo nekaj moč, ki so začeli „slovenščino čedalje bolj likati“. — Sket je nato prvi skušal pogledati globlje. Dobo „Preporoda slovenskega slovstva“ je razmejil z letnicama 1765 in 1845 in jo začel s Pohlinom. Njene osnove je videl v splošnem prosvetljenstvu, kajti slovstvo vsakega naroda da je v ozki zvezi z občo ljudsko prosveto. Opozoril je na Pohlinovo slovnico (1768), ki da je nastala iz nove potrebe pisateljev, da bi pisali pravilno in dosledno. Dotlej so pisali le rezdovniki. Vendar je bila slovnica zaradi svojih nasilij jeziku na škodo. — Glaser je krenil s poti in povzel s svojo slovstveno zgodovino tuje mejnike: I. doba „Od začetka do francoske revolucije“, II. „Od francoske revolucije do 1848“. Pohlin je zaključil z I. obdobjem vrsto slovenskih pisateljev (razen prekmurskih) katoliške

dobe, ki je sledila protestantski. Doba „slovanske oživitve“, „narodnega preporoda — renesanse“ se je začela po njem šele po 1790 pod vplivom nemškega in češkega slovstva in težnje po razvoju slovenskega jezika, opazil pa je, da je imela pri raznih Slovanih razne vzroke, toda tudi za Slovence jih ni posebej raziskoval.

Murko je za „Dobo prebujenja in predromantike“ (1765—1850) sodil, da je pri Slovencih vplivalo nanjo splošno evropsko prosvetljenstvo in demokratične ideje francoske revolucije, a k temu kasneje tudi nemška romantika. Začetni mejnik je posnel po Pohlinovem abecedniku iz 1765, kateremu sta se pridružila kasneje še slovnica in slovar. Tudi Grafenauer je pričel „Prosvetljeno dobo“ z „blizu od 1765 do okrog 1810“ s Pohlinovim krogom oziroma njegovo slovnico, za prebujo narodne zavesti pa da je bila največjega pomena romantika. Termina „preporod“ v prvi izdaji še ni rabil, pač pa „prebujenje“, a šele za dobo 1848 do 1870 („Doba narodnega prebujenja“). Izraz se pojavi pri njem šele v izdaji slovstvene zgodovine za srednje šole (1919), toda v drugi zvezi, kot je bil sicer rabljen. Proti „Dobi luteranstva (1550—1598)“ je poznamenoval dobo rekatolizacije z „Dobo katoliškega preporoda (1598—1765)“, s čimer bi bilo morda pač lahko pravilno označeno bistvo verskega gibanja, a ne slovstvenega, naslednjo dobo pa „Prosvetljeno (1765—1810)“, ki jo je kulturno-politično obeleževalo vladanje Marije Terezije in Jožefa II. Pred Kidričem se je z vprašanjem obširno bavil tudi Prijatelj. V obeh izdajah „Duševnih profilov slovenskih preporoditeljev“ (1921 in 1935) je takole definiral dobo: „Slovenski preporod — slovenska narodna renesansa — to se pravi, oni kulturni, zlasti literarni pokret, ki ima namen vzpostaviti Slovence kot samostojen narod, s primernimi kulturnimi, posebno literarnimi funkcijami, usmerjenimi proti cilju enotne narodne samozavesti, se začelja v drugi polovici XVIII. stol. in se nadaljuje vso prvo polovico XIX. stoletja, nakar se mu v sredini istega stoletja pridruži politična prebuja naroda, zahtevajočega svojo samoodločbo v državno-pravnih sistemih.“ Časovno je dobo ostro razmejil od prejšnje z letnico 1780, ki da se mora smatrati za nekak preval, ker je tedaj sterilna preteklost zadnjič zaživela in sicer v Devovih „Pisanicah“. Pohlin je bil zadnji iz preteklega doba. Hotel je nadoknaditi, kar je bilo v dveh stoletjih zamujenega. Že v prihodnjem letu, ko je zavladal Jožef II., si je z racionalizmom v Avstriji dala duška svobodnejša misel tudi na Slovenskem in sicer z ustanovitvijo Akademije operosorum. To je bil začetek nove dobe.

Kidrič je v sporno vprašanje prinesel rešitev, ki je po rezultatu podobna stari Sketovi, Murkovi in Grafenauerjevi ter zlasti Kleinmayrovi, a nova po podrobni analizi miselnosti književnih delavcev iz srede 18. stoletja in razmer med zamudniki. Ob splošnem idejnem toku racionalizma in prosvetljenstva ter nešteti vplivov, ki so mogli delovati na krog tedanjih aktivnih delavcev, je razbral zlasti Pohlinovo delo za podporo slovenskemu šolstvu, slovenščini v cerkveni rabi in prizadevanju, da bi oskrbel najnujnejša filološka sredstva, slovnico in slovar, za uspešen razvoj materinega jezika, ki naj bi se začel razvijati za sposobnost tekmovanja z nemščino. V svojo slovnico je natrpal celo vrsto prerodnih gesel in s tem utrl pot smeri, ki se je nadaljevala s tolikim uspehom. Ne le, da je v Kidričevi knjigi rehabilitiran od Kopitarja do novejših doba tolikokrat zasmehovani Pohlin in so mu zaradi drugih zaslug odpuščeni grehi nasilja nad jezikom, temveč je genetično orisan ves potek preroda od malih, težko zaznavnih začetkov dalje.

Kakor za protestantsko književnost, je Kidrič tudi za vznik preroda izklesal razlago in definicijo, ki ne velja le za Slovence, temveč za večino zamudniških narodov: prerod se je mogel pričeti le tedaj, ko se je prvič pojavilo hotenje, da bi slovenski jezik ne bil rabljen le v službi cerkve kot sredstvo za njene

potrebe, temveč se uveljavil v vseh panogah javnega življenja, najprej predvsem v šoli in raznih vejah književnosti, in ko se je sploh porodila misel pritegnitve prosvetnih panog.

Malo je verjetno, da bodo v periodizaciji slovenske slovstvene zgodovine nastopile poslej še kake izpremembe.

Vendarle skriva način pisanja, za kakršnega se je odločil pri svoji „Zgodovini“ Kidrič, nekaj v sebi, kar ga odteguje širšemu krogu, kateremu je namenjena visoka naklada knjig Slovenske matice. Filozofski način obravnavanja zgodovine ali literarna biografija ne potrebujeeta med tekstom skoraj nič dokumentacij in njiu pripovedovanje teče gladko. Znanstvena metoda ne zahteva le dejstev, temveč vsa dejstva. Namen, ki ga je Kidrič zasledoval, namreč, da spravi v evidenco znanosti vrsto faktov, ki bodo šele dala pravo sliko kulturnih začetkov Slovencev, je terjal metodo, po kateri ni niti en stavek izrečen, ne da bi bil podprt. Toda to še ni vse. Njegovo delo obravnava dobo z malo zrelimi zaključenimi deli, a z množico filoloških, knjižnih in literarnih organizacijskih poizkusov, samega drobiža. Potreba po preciznosti je vplivala na formulacije, za katere se je izoblikoval jezik, ki je v svoji težnji po čim popolnejši dognanosti težak. Na neštetihih mestih je zavil tudi zato, ker skriva polemike med vrstami, ki jih je mogel opaziti le poznavalec. Predmet je seveda terjal tudi popolno znanstveno terminologijo.

Kako sestaviti iz teh elementov gladek tekst? Človek, ki bi prvič preletel poljubno stran zajetne Kidričeve knjige, bi rekel, da je to mozaik samih dejstev.

Kidrič, ki ni hotel odstopiti od popolnosti metode, je skušal odpomoči predvsem z dvema sredstvoma: s smotrenostjo razporeditve gradiva in jasnostjo zgradbe knjige. V velikem je podolžni delitvi na dobe pridružil še prerezno po okoliših, v malem razdelil v okviru vsake dobe celoto še na krajša obdobja, ki imajo bolj shematični kot načelni značaj, ki bi izvirali iz nujnosti gradiva samega, in na posamezna vprašanja in panoge. Kdor se je poglobil v racionalno zgradbo knjige, in to je za njeno razumevanje neizbežno, mu bo enako lahka orientacija v nji, kakor mu bodo na dlani razvojne smernice slovstvenega življenja naše preteklosti.

Delitev po okoliših ni Kidričeva novost. Njen zarodek najdemo že pri Sketu in Glaserju. Kidrič jo je izvedel do popolnosti. Zahtevajo jo svojske prilike preteklosti, ko je bilo slovensko ozemlje razdeljeno v več med seboj ostro ločenih pokrajinskih enot in so se tudi kulturna središča formirala po upravni delitvi. Kidrič loči kranjski okoliš in obrobne: primorskega, koroškega, štajerskega z mariborskim in celjskim okolišem in Prekmurje. V dobi, ki jo obsega „Zgodovina“, je bilo življenje osrednjega okoliša mnogo intenzivnejše kakor perifernih, toda njegova privlačnost zanje ni bila večja, kakor je bila v posameznem izmed njih zavest pokrajinske ločitve. Zato je delitev upravičena in za oris razvoja uspešna. Ostra delitev po panogah in gospodarskih vprašanjih kot so n. pr. okvirna in politična ter socialno-gospodarska vprašanja, šolstvo, slovenščina v uradni in korrespondenčni rabi, časopisje, gledališče, društveno življenje, javne knjižnice, razvoj književnosti same itd., je vidik, ki se je Kidriču izbrusil že v teku izhajanja snopičev in je dobil svojo končno obliko šele v zadnjem, dasi je nakazan že tudi v prejšnjih.

Zgradba je sedaj zelo jasna. Vsako dobo in obdobje začenja uvod, ki razčlenjuje izpremembe idejnega in političnega značaja dobe ter riše prilike, ki so skrivale v sebi kali boljšega ali slabšega razvoja okoliščin, katerim se bo prilagoditi Slovincem. Jedro poglavja govori nato o kulturni in slovstveni akciji Slo-

vencev samih, vsako obdobje pa zaključí sklep, ki poda o njem končni obračun. Kar bi človek obžaloval je le to, da uvod v „Zgodovino“ ne govori o vidikih, po katerih je bila sestavljena, in o njeni zgradbi, kar bi prihranilo premnogo napora. Delo je med literarnimi zgodovinami toliko svojevrstno, da bi bilo to potrebno.

Rezultat, ki leži pred nami, nam ne dviga le veselje nad maloštevilno narodno enoto, iz katere se je v vsaki dobi našla peščica ljudi, ki je z velikim požrtvovanjem dajala svoje sile v službo življenjske afirmacije Slovencev, temveč tudi nad potjo, ki jo je prešla povojna slovenska literarna zgodovina. Kidričevo delo je bilo težaško delo, zahtevajoče mnogo samopremagovanja, ker je oklepalo duha v naporno, a negibno delo drobne, točne raziskave gradiva. Sedaj, ko je opravljeno, bo nadaljnja pot lažja. V dveh, treh desetletjih je bilo z njim nadoknadeno, kar je bilo v primeri z bolj razvitimi narodi v preteklosti zamujenega. Njegova vrednost se pokaže, če mu iščemo primere pri narodih, ki so na slični stopnji kot Slovenci. Vzemimo kar najbližje, Hrvate, ker nam nudijo prav v teh letih svarilen vzgled. Pri njih odkriva v času, ko praznuje Jugoslovanska akademija v Zagrebu že 80 letnico svojega delovanja, literarni zgodovinar Fancev težke hibe metode njih znanstvenega dela, ko odkriva prav fundamentalne slabosti stavbe njih slovstvene zgodovine starejših dob. Kakor smo mogli Slovenci s svojim vseučiliščem pozno pristopiti k doslednemu znanstvenemu delu, smo zaščiteni pred nevarnostjo peščenih zgradb.

Kam se ob tem mejnem kamnu odpira pot slovenski slovstveni zgodovini starejših dob?

Razvojni in sociološki vidik sta v Kidričevi „Zgodovini“ izrivala filozofskega, literarnega in estetskega, da se niso mogli ob onih dveh prav razviti. Kidrič se je moral iz skrbi za enotnost in v težavah s prostorom tudi v uvodnih orisih miselnih struktur dobe prilagoditi posplošenemu načinu. Posledica tega so bili zelo zgneteni politični, socialno-gospodarski in literarni pregledi, ki so se zadovoljevali le z navedbo glavnih gesel dobe. Dobremu poznavalcu zgodovine, razvoja človeške miselnosti in literatur je to zadostovalo, drugih najbrže ni moglo vpeljati v zadostni meri v obravnavana vprašanja. Ko se je v dobi preroda gradivo množilo in je knjiga silno naraščala, da so vse prejšnje dobe po prostoru zavzele proti nji le pičlo petino obsega, so se evropski literarni pregledi skrčili v tako sumarično obliko, da je morala zadostovati le še gola navedba naslovov važnejših knjig, ki so izšle v tisti dobi (str. 417, 547). Čeprav je romantika, evropsko miselno gibanje dobe, dovolj nazorno in v svoji zapletenosti vsestransko obrazložena, dajejo vendar skrčeni pregledi, združeni z navedbo del in časovnimi omejitvami, knjigi v nekih delih skoraj leksikalni značaj.

Sedaj, ko je gradivo zbrano in razbrano, ko vidimo, katere sile so sooblikovale posamezne dobe, kje so bili tuji vplivi izključeni in kje si je domači svet vendarle podajal rokó z zunanjim, bo za dobe, ki jih je že predelal Kidrič, možna vrnitev k preglednim študijam filozofskega, psihološkega in estetskega značaja. V njegovem delu niso dani le temelji dobrih biografij, temveč so za vse velike tvorce slovenske preteklosti od Trubarja do Zoisa in Vodnika izklesane že vse razumske in čustvene črte ter področja njih dela. Isto velja za monografije o posameznih dobah. Kidriča ni podpirala pri delu niti popolnejša politična zgodovina Slovencev novega veka, niti socialna in gospodarska, niti analiza razvoja šolstva na Slovenskem (obširni oddelki o njem bi bili v slovstveni zgodovini lahko opuščeni, če bi se bil mogel K. kam nasloniti in ne bi rezal v ledino), politike cerkve do Slovencev itd., kar je vse dobilo sedaj fundamente, na katerih bi morali dalje

graditi ostali historični oddelki vseučilišča. Enako je izgrajena pot k vrsti študij slovstvenega značaja, ki je bila doslej otežkočena, ker bi se znašel, kdor bi jo hotel nastopiti, pred arhivalno neraziskanim in nerazporejenim gradivom. Teh vprašanj je cel niz.

Kljub sintezam je moralo biti pri Kidriču težišče vendarle na tehnični strani dela. Šele sedaj se prav odpira drugo, pretežno duševnega značaja. Mali slovenski narod je preživeljal z vrsto drugih borbe Evrope za civilizacijsko boljše življenje in za osvoboditev in sprostitev človeškega duha. Opravljeni so bili veliki napori, da bi dokazali, kako je pri nas vedno živel nekaj ljudi, ki so bili v stiku z vsakokratno duševno elito v Evropi, in kako je njih prefinjena individualnost srkala vase najbolj precejene sokove onodobnega kulturnega napredka. Toda v čem je ta narodnostna enota od Evrope različna, katere so svojstvene psihološke črte njenega kolektiva, ki so morda mogle nekoč ali bi mogle nekoč ne le podoživljati, temveč nekaj tudi doprinesiti h kulturi Evrope, s čimer bi v družbi narodov opravičila svoj obstoj?

Fran Petře.

Karel Čapek, Pogovori s T. G. Masarykom

Prevedel J. Orožen. V Ljubljani 1937. Str. 315. Založila tiskarna Merkur.

Ti „Pogovori“ obsegajo Masarykovo življenjsko izpoved. V njih se nam kaže Masaryk kot človek, politik in znanstvenik, teoretični mislec in praktični državnik tako neposredno kakor v nobenem drugem delu.

Kdor je poznal Masarykovo nastopanje bliže, čuti ob tej izpovedi neskladnost v sebi ali razočaranost. Videli smo Masaryka, kako je bil globoko zasidran v verstvu, ki je iz njega zajemal svojo moč ter vse zidal na njem, in vendar izpoveduje o sebi, da ni bil verski človek, ampak političen! Občudovali smo njegovo neustrašenost, ki je neusmiljeno podirala malike, in vendar pravi o sebi, da ni rad nastopal javno, da se je prav za prav bal ljudi, da ni rad govoril, pisal in učil! Zapleten je bil v hude politične, znanstvene in socialne boje, in vendar jih po lastni izpovedi ni iskal, ampak so ga drugi potisnili vanje! Vse njegovo življenje je bilo neizprosni boj v teoriji in praksi, in vendar bi bil sam najrajši samo študiral zase in poslušal druge! Težko je razvozlati ta duševni voz in ne upam si ga lotiti se. Samo eno opombo bi podal: Povsod je dosledno iskal resnice in ako ga je življenje zaneslo v ta ali oni družbeni položaj, se ga je lotil do zadnjih nasledkov z vso svojo osebnostjo, ki jo je stavljaj na kocko. Tako je dejal tudi sam o sebi v razlago svojega bojevitiga dela kljub nebojeviti naravi.

Ne mislim podrobneje razčlenjevati teh „Pogovorov“ po vsebini. V tem oziru imajo isto vrednost kakor izpovedi drugih velikih mož, ki so zapustili sledove svojega mišljenja in življenja do današnjega dne. Prevajalec in založnica sta storila Slovencem uslugo, da sta jim podala ta neizčrpn vir razmišljanj o najglobljih vprašanjih človeka in človečnosti.

Ob tej priliki bi se hotel podrobno dotakniti le prevoda samega, čigar jezik in slog sta tolikokrat preveč časnikarska. Kdor se loti prevajanja, ta se mora zavdati dolžnosti, ki jih ima do tujega dela in lastnega naroda. Površnost, ki bi se kazala iz malomarnosti, naglice ali neznanja, obtožuje in terja obračun. Priznavam, da je težko podajati Masaryka zaradi značilnosti njegovega govora; vendar sem zasledil v tem slovenskem prevodu takšne napačnosti ali vsaj nepopolnosti in v tolikem številu, da sem upravičen do vzklika: Ne skrunimo žlahtne vsebine s podajanjem v nečedni posodi!

Ne da bi imel izvirnik pri roki, delim pogrške v dva dela. V prvo vrsto štejem tiste besede in slog, ki so kar naravnost vzeti predvsem iz češčine ter tudi